

evenimentelor revoluționare din Franța anilor 1789-1790, ce preced textul propriu-zis, iar la final notele explicative pe marginea *Reflecțiilor*.

Burke definește Revoluția franceză ca fiind „cel mai uimitor lucru care s-a întâmplat vreodată în lume”, dar într-un sens negativ, ce asimilează acest eveniment cu o „scenă tragi-comică” sau un „straniu spectacol”, în care întregul eșafodaj al noii organizări pornește de la „fraude, imposturi, violențe, jafuri, incendieri, crime, confiscări, etalon monetar forțat și toate celelalte întru chipări ale tiraniei și ale cruzimii”, puse la cale de „gânditorii” noului sistem, despre care autorul opinează că: „modul lor de a îndruga verzi și uscate cu greu ar putea fi privit ca sofistică. El nu este decât nerușinare crasă”. În încercarea de a demonstra insuficiența ori inaplicabilitatea principiilor promovate de Revoluția franceză, Burke critică, într-un limbaj adesea extrem de acid, întregul ansamblu de aspecte pe care aceasta le implică: incongruențele Revoluției cu ideea de libertate transparentă din însăși materializarea conceptului de libertate în Franța după 1789, din problema legitimității puterii, din conceperea și aplicarea legilor de către elementele puterii, și acestea arbitrar alese, din modul în care Revoluția și-a pus amprenta asupra Bisericii, regimului proprietății, statutului social și profesional al cetățenilor, economiei și finanțelor, sistemului administrativ al țării, armatei etc. Pentru fiecare din aceste aspecte, Burke oferă exemplul Angliei, care a știut infinit mai bine să își gestioneze *Revoluția glorioasă* și pentru care cuvântul de ordine a fost „prudența”. Nu întâmplător, autorul folosește un întreg arsenal pentru a distruge preceptele franceze, întrucât nutrește teama că ele vor fi importate și în restul Europei. Anglia, unde diletantismul politic este practic inexistent, se află totuși departe de acest pericol.

În altă ordine de idei, Burke impresionează prin reflecțiile sale ce depășesc sfera evenimentelor de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, vizavi de politică și societate în general, afirmațiile sale dovedindu-se extrem de actuale. De fiecare dată, el recomandă prudență, deoarece „ca orice altă știință experimentală, știința edificării unui stat, a renovării sau a reformării lui nu poate fi desprinsă în mod *a priori*”.

VICTOR-TUDOR ROȘU

Laura Stanciu, *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821)*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2003, 631 p.

Personalitatea, viața și activitatea lui Patru Maior au stârnit o serie întreagă de curiozități, au incitat și provocat multe personalități ale vieții culturale, ce aparțin atât mediului de cultură românesc dar și internațional. Nicolae Iorga, Nicolae Albu, Nicolae Bocșan, Augustin Bunea, Pompiliu Teodor, Werner Bahner, Ioan Chindriș, Bogdan Duică, Alexandru Duțu, Lădăslau Gyémánt, Keith Hitchins, Ioan Lupaș, Iacob Mârza, Iosif Pervain, Maria Protase sunt doar câteva nume sonore care au abordat complexa problematică a Iluminismului, a Școlii Ardelene și a corifeilor acestora.

Și totuși, datorită diversității și pluralității coordonatelor pe care se situează Petru Maior, se face dovada că subiectul nu a fost epuizat în totalitate. Aceeași provocare în a descoperi substraturile receptării a ceea ce a însemnat și înseamnă Petru Maior în ansamblu – viața și opera - a avut ca rezultat apariția cărții *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821)*, autoarea Laura Stanciu făcând dovadă de un deosebit spirit de selecție și interpretare.

Se impunea pentru început o clarificare și precizare a ceea ce înseamnă scrierea istoriei istoriografiei iluminismului european. Pentru aceasta, autoarea alege să prezinte pluralitatea genurilor și tendințelor istoriografiei europene, tipurile ideologice iluministe, făcând mereu trimitere la situația iluminismului românesc transilvan, precizare necesară și imperativă susținută de faptul că acesta este parte componentă a istoriografiei iluminismului central european. Problema surselor, a fondurilor, a definirii terminologiei specifice, a interpretării noțiunilor definitorii, toate acestea duc apoi la necesitatea sintezei informațiilor bogate, oferite atât de către istoriografia românească, dar și de către cea străină, cu privire la iluminismul românesc.

Insistența asupra exegezei maioriene o determină pe autoarea Laura Stanciu să desprindă patru mari categorii de abordări, precum cea dedicată vieții și activității lui Petru Maior, o alta ce cuprinde lucrările de sinteză care au în centrul atenției personalitatea lui, situarea operei și activității istoricului ardelean alături de colegii din generația sa ar fi cea de a treia categorie, iar în ultima categorie sunt încadrate importante contribuții de transliterare și exegeză cuprinse în edițiile critice, care lansează

invitația de relecturare constantă a textelor. Pentru fiecare categorie sunt precizate numele celor care au abordat una dintre metodele expuse, deducându-se astfel un volum impresionant al exegezei, fapt explicabil datorită caracterului reprezentativ al personalității și scrierilor lui Petru Maior. Criteriul de expunere al surselor este cel cronologic, reușind astfel să redeva în mod clar, logic și admirabil evoluția ideilor criticii românești, evoluția studiilor cu privire la un anumit aspect al culturii românești, preocupările de bază ale unor personalități culturale din lumea românească, surprinzând prin aceasta și gândirea, capacitatea de sinteză și interpretare a celor care s-au simțit atrași de complexitatea problematicii Iluminismului, Școlii Ardelene și mai ales de ceea ce a însemnat și însemnă Petru Maior. Capacitatea de analiză și sinteză a autoarei Laura Stanciu reiese în mod evident în expunerea acestor idei, niciodată facile de rezumat, ale unor critici și istorici literari, care s-au impus în cultura română și nu numai, de-a lungul timpului. Se începe cu primul care a fost preocupat de viața și opera lui Petru Maior, și anume Atanasie Marianu Marienescu, care în 1883 realizează o împărțire a scrierilor lui Petru Maior în mai multe categorii. Apoi este amintit contemporanul acestuia, Teodor Roșu, studiile lui George Bogdan – Duică, G. Tulbure, Elie Dăianu, preocupările lui Nicolae Iorga, care realizează de altfel și prima sinteză asupra Școlii Ardelene, demersurile lui Ovid Densusianu, printre care și acelea de a integra Școala Ardeleană în lumea modernă europeană. Se ajunge apoi la noua generație de istorici formați în ambianța istoriografiei critice, în care se încadrează nume precum Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Gheorghe Pascu sau Ioan Georgescu. Nu este omisă sinteza lui Dumitru Popovici, care fundamentează cercetarea monografică asupra Luminismului românesc, după care urmează sintezele realizate de Octavian Bârlea și David Prodan asupra reprezentanților Școlii Ardelene și Luminismului românesc. Sunt precizate apoi nume precum Alexandru Piru, Ștefan Pascu, Lucian Blaga, A. Radu, Iosif Pervain, fără să fie omis regretatul profesor și om de știință Pompiliu Teodor, spre care se îndreaptă toată grațitudinea și recunoștința autoarei, studiile istoricului literar Maria Protase, ale lui Victor V. Grecu, Ion Lungu, Nicolae Balotă, Lădăslau Gyémánt, Ioan Chindriș, Serafim Duicu. La toate acestea se adaugă studii recente precum cele semnate de Iacob Mârza, care a contribuit la sprijinirea autoarei în elaborarea și definitivarea acestei cercetări, în calitate de îndrumător și coordonator al tezei de doctorat, teză ce stă la baza prezentei cărți. De asemenea, nu au fost omise nici alte studii deosebite precum cele ale cercetătorilor Doina Dreghiciu, Doina Năgler, Corina Teodor, la care se adaugă un volum de muncă impresionant al autoarei, concretizat în mulțimea de articole deja publicate și utilizate ca puncte de reper în această carte.

Remarcabilă este prezența spiritului analitic în ceea ce privește receptarea ideilor criticii vremii, autoarea Laura Stanciu enunțând aproape pentru fiecare prezentare judecăți de valoare, care dau dovadă de obiectivitate, capacitate de analiză, sinteză și o foarte bună stăpânire a problematicii temei. Spre exemplu, vorbește despre faptul că Atanasie Marianu Marienescu „nu reușește să păstreze un echilibru între diferitele niveluri ale lucrării”, despre Nicolae Iorga, care „a reușit o amplă cercetare și interpretare” și care „a realizat întâia și fundamentală evidențiere științifică a rolului și personalității lui Maior, oferind sugestii pentru abordări ulterioare”, despre „echilibrul construcției”, de „aprecieri și delimitări juste” atunci când se referă la un capitol dedicat lui Petru Maior de către Alexandru Piru, constată că în opera lui Ștefan Pascu lipsește încercarea „necesară în istoria istoriografiei române, de relaționare a Luminismului românesc cu cel european”, sau profesorul Pompiliu Teodor este „un istoric de formație europeană”, care „a îmbinat erudiția cu latura interpretativă” și „a reușit să găsească noi valențe operei cărturarului ardelean”.

Volumul impresionant de informații îl constituie tot ceea ce a însemnat formarea unei personalități precum cea a lui Petru Maior, studiile acestuia, influențele mediilor în care și-a desăvârșit formația intelectuală și munca depusă, începând cu Blajul, apoi urmărind pas cu pas perioadele petrecute de istoric la Roma, Viena, Reghin și Budapesta. Se urmărește așadar aici o personalitate aflată „pe drumul culturii multilaterale”, precizându-se aspectele ce țin de educația și formația sa intelectuală, preocupările și teoriile sale, urmărindu-se fixarea unui loc al său în cadrul elitei intelectuale a vremii.

Dar, înainte de acesta, nu putea să lipsească fixarea reperelor a tot ceea ce a însemnat epoca respectivă, evenimentele, în special cele din plan religios și politic, scrierile și atitudinile unor predecesori și contemporani ai lui Petru Maior, elita intelectuală unită, demersurile și discursul oficial al Bisericii Unite, ideile ce preocupau generațiile din acele vremuri. Se reușește astfel redarea unei perioade din istoria poporului transilvănean, cu toate implicațiile ei politico-culturale, atmosfera creată

atunci, acțiunile și scrierile intelectualilor vremii, atât din țară, cât și din străinătate, toate acestea fiind însoțite de documente, care îi permit autoarei desăvârșirea unei interpretări obiective.

După asemenea precizări clare a tot ceea ce a însemnat contribuție la formația intelectuală, sunt analizate apoi diversele ipostaze în care ni se descoperă Petru Maior prin filtrul scrierilor sale. Pentru început sunt analizate textele cu conținut religios, reușind astfel surprinderea lui Petru Maior în ipostaza teologică. Apoi se analizează semnificațiile operei sale istorice, și se abordează pentru aceasta atât o analiză a contextului care a generat anumite scrieri, cât și metoda comparatistă, întrucât nu putea fi izolată opera sa de lucrările intelectualilor ce aparțineau aceleiași generații. Sunt alese așadar trei niveluri de sondare și înțelegere atât a concepției cât și a metodei istorice proprii lui Petru Maior, context, text și subtext, și se reușește astfel surprinderea unor aspecte de finețe specifice omului și scriitorului Petru Maior. Nu lipsește de aici nici analiza unor termeni – cheie pentru scrierile vremii, interpretare absolut necesară și utilă în contextul receptării corecte a mesajului ce se vroia a fi transmis neamului românesc și nu numai, pentru susținerea mișcării ideologice impunându-se și adaptarea limbajului istoric. Atrage atenția apoi prezentarea în paralel a unor fragmente din discursul istoric al lui Franz Joseph Sulzer, Jozsef Benkő, Petru Maior, din actele politice ale lui Ion Budai-Deleanu și din *Supplex Libellus Valachorum* (1791 și 1798), fragmente care impun interpretarea a ceea ce înseamnă „națiune” în concepția autorilor lor și contextul în care este folosit termenul. O atenție deosebită li se acordă și scrierilor polemice ale lui Petru Maior, urmărindu-se aici o abordare prin prisma nivelurilor tematice ale scrierilor lui, precum și surprinderea tipului de polemică abordat, ajungându-se la constatarea că „scrierile polemice ale lui Maior se încadrează în sfera polemicii confrunționale”. Tentantă este și analizarea particularităților latinismului istoric și lingvistic al lui Petru Maior, surprinzându-se anumite aspecte legate de teoretizările marelui istoric, multe dintre ele dovedindu-se a fi adevăruri științifice, fiind demonstrate astăzi prin mijloacele de cercetare specifice lingvisticii, istoriei limbii sau dialectologiei. În urma analizei, amănunțite și sub toate aspectele, a discursului istoric al lui Petru Maior se ajunge la descoperirea unor elemente care au prefigurat romantismul românesc, provocând astfel autoarea în a merge mai departe și a identifica elemente esențiale romantice în tot ceea ce înseamnă un discurs istoric: structură, conținut și formă. Volumul se încheie cu o „Anexă”, deosebită ca utilitate, în care este specificată poziția lui Petru Maior față de sursele pe care el le utilizează în cele mai reprezentative opere ale sale.

Se remarcă, în mod admirabil, obiectivitatea, spiritul critic și viziunea rațională de care autoarea a dat dovadă în cercetarea întreprinsă cu intenția de a acorda lui Petru Maior exact poziția pe care acesta o ocupă în cultura română și în lumea epocii Iluminismului. Perspectiva comparatistă și integratoare abordată, descriptivismul și interpretarea, sondarea vocabularului și cercetarea discursului, apelul în permanență la interdisciplinaritate, cercetările întreprinse în țară și în străinătate (Budapesta, Viena, Roma) toate acestea sunt dovada unei foarte atente și pertinente documentări, obținându-se un volum impresionant de informații, deosebite ca valoare și adevăr științific.

IULIANA WAINBERG-DRĂGHICIU

Vasilie Popp, *De funeribus plebejis Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quibusdam circa ea abusibus – Despre înmormântările comune la daco-români sau la românii de astăzi și despre unele superstiții*, Viena, 1817, Traducere din limba latină: Andreea Mârza. Studiu introductiv, note și indice: Marius Rotar, Iacob Mârza. Rezumat: Laura Stanciu, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2004, 246 p. + [2] f.

Interesul pentru opera iluministului Vasilie Popp (1789-1842), absolut justificat în perspectiva recuperării pentru cercetarea istorică actuală a unor lucrări de referință, cunoaște prin editarea acestui volum un nou punct de turnură¹. Materializare a unei tentative de aprofundare a studiului societății românești pe direcția de modernizare inițiată de reprezentanții iluminismului românesc transilvănean, tentativă care îi aparține regretatului profesor Pompiliu Teodor, *De funeribus plebejis Daco-Romanorum ...* se înscrie pe aceleași coordonate pe care tot Domnia Sa, alături de Dumitru Ghișe, le pusese în valoare cu prilejul editării în anul 1964, a lucrării *Învățătură firească spre surparea supersti-*

¹ O primă reușită în acest sens a fost editarea de către Iacob Mârza și Eva Mârza a lucrării intitulate *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre. Sibiu, 1838*, Editura “Dacia”, Cluj-Napoca, 1995.